

Miroslav Saniga

V TÚLAVÝCH TOPÁNKÁCH SLOVENSKOU PRÍRODOU

PERFEKT

V TÚLAVÝCH TOPÁNKÁCH SLOVENSKOU PRÍRODOU

173

Miroslav Saniga

**V TÚLAVÝCH TOPÁNKÁCH
SLOVENSKOU PŘÍRODOU**

PERFEKT

Text © Miroslav Saniga

Illustrations & photographs © Miroslav Saniga, Adobe Stock

Design © SOFT DESIGN, s. r. o.

Slovak edition © Perfekt 2020

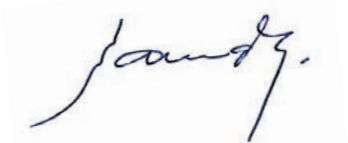
Milí mladí čitatelia, príroda je nevyčerpatelnou studňou poviedok, ktoré píše každodenný život obyvateľov hôr, lesov a lúk. Nie je v silách človeka pozorovať všetky deje, odohrávajúce sa na jej scéne, aj preto, lebo je nevyšedne rozmanitá. Jej krása má u nás svoje osobité čaro v štyroch ročných obdobiach. Zvláštna je na jar, keď v zákutiach lesov rozvonievajú konvalinky. Svojská je počas letných prázdnin, keď dozrievajú maliny. Nenapodobiteľná je na jeseň, keď lesy hýria všetkými odtieňmi farieb. A napokon, keď zima zababuší všetko do bieleho rúcha, víta nás v lese rozprávková krajina...

V prírode je čo obdivovať v každú ročnú i dennú dobu. Je len na jej návštevníkovi, čo si v nej všimne. Ak má človek prírodu rád, objaví aj v tých najvšednejších kvietkoch ich krásu.

Príroda je mojou láskou už od malička. Zo všetkého najviac sa vždy teším na výlet do lesa, lebo viem, že mi zasa odhalí niečo zo svojho súkromia. Každá prechádzka, či už lesným zákutím, alebo lúčnym zátiším, je spojená s nejakým pekným zážitkom. Keďže ma do lesa zavedú moje túlavé topánky takmer každý deň, nezabudnuteľných príbehov je neúrekom. A tak som ich pre vás zopár zozbieral.

Na potulky chodníkami hôr, lesov a lúk v Teplej doline, v lone veľkofatranskej prírody, vás v tejto knižke pozývajú dvaja nerozluční kamaráti – horár ujo Jano a piatak Paľko.

Milí mladí priatelia, želám si, aby sa vám poviedky páčili. Bol by som veľmi rád, ak by ste sa tak trochu našli v postave školáka Paľka, ktorý to všetko prežíva na vlastnej koži. Ak by sa mi podarilo zapáliť vo vás iskru lásky k prírode a zvedavosť pri jej spoznávaní, potom by sa mi splnilo moje skromné pranie, s ktorým som knihu napísal.

Kalendár prírody a niečo na úvod

Príroda sa v miernom pásme, kam patrí i naše Slovensko, prispôsobila striedajúcemu sa teplému a chladnému obdobiu roka. Toto striedanie súvisí s dvoma vesmírnymi javmi – **zimným** a **letným** slnovratom. **Zimný slnovrat** nastáva okolo 21. decembra a **letný slnovrat** okolo 21. júna. Všetky rastliny a živočíchy voľnej prírody musia rešpektovať túto zákonitosť, ak chcú prežiť.

Obdobie od **zimného slnovratu** do **jarnej rovnodennosti** (čiže od decembra do marca) môžeme nazvať ako čas odpočinku prírody, v ktorom príroda oddychuje a načerpáva nové sily pre blížiacie sa obdobie. Po **jarnej rovnodennosti** sa začína najkrajšie obdobie v našej prírode. Je to čas zrodu nového života – všetko kľíči, pučí, rodia sa mláďatá. **Letným slnovratom** sa začína horúce leto, rastliny sú v plnom rozpuku, plody dozrievajú, mláďatá mocnejú a stávajú sa dospelými. Po **je-**

sennej rovnodennosti (čas od septembra do decembra) nastáva obdobie, keď sa príroda pripravuje na odpočinok a na prezimovanie. A opäť sa blíži **zimný slnovrat**...

Ak chce rastlina či zviera prežiť, musí svoj životný rytmus počas roka prispôbiť tomuto rytmu prírody. Známych príkladom sú sťahovavé vtáky, ktoré v jeseni odlietajú za slnkom na južnú pologuľu a na jar zasa za ním putujú k nám na sever...

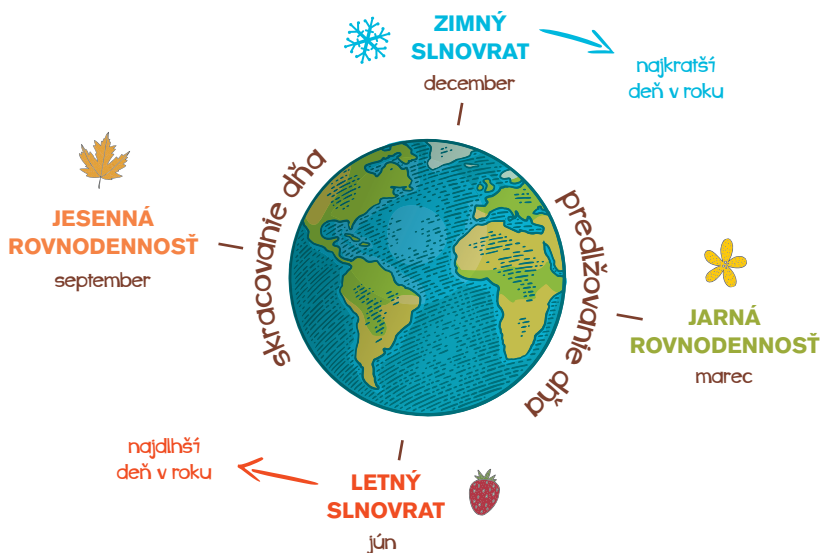
V prírode je každý deň roka iný. Keď už v ničom inom, tak aspoň

Dospelá podenka neprijíma potravu a žije iba niekoľko hodín, prípadne dní

v tom, že slniečko ráno v inú minútu vychádza a v iných okamihoch zapadá. A denne sa tento čas mení, posúva sa. Od **zimného slnovratu** sa deň začína predlžovať, slnko ráno skôr vstáva a večer chodí neskôr spať. Ako slnko prejde na svojej ceste na severnú hranicu rovníka v deň **jarného rovníka**, začne naša príroda navidomoči ožívať. Od **letného slnovratu** je to presne naopak a v deň **jesennej rovníka** vládne svetu svetlo i noc spravodlivo rovnako.

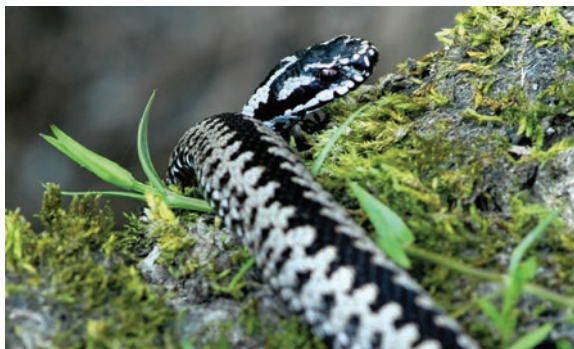
Príroda má vlastný kalendár. V ňom má každá rastlina určený čas kvitnutia. Keď ľadové cencúle vypotia v hrejivých pohľadoch mocnejšieho jarného slnka poslednú kvapku, začnú sa zo zimného spánku prebúdzat postupne prvé kvietky. Všetko má svoj poriadok, a preto sa nemôže stať, že by také snežienky rozkvitli až v máji a voňavé konvalinky či papučky už v marci... Stromy a kríky tiež vycítia z povetria, kedy je pravý čas zaodiť sa do nového šatu a postupne roztvárajú svoje lesklé púčiky. Rovnako vtáky v ďalekých teplých krajinách zrazu vedia, že je už čas na návrat domov a prilietajú podľa špeciálneho vtáčieho priletového poriadku. V prírode sa nemôže stať, že by slávik zanôtil v dubovom lese skôr než ľabtuška. Zimní spachtoši sa tiež začínajú prebúdzat a vychádzajú zo svojich

brlohov. Kalendára prírody sa pridŕžajú všetky jej ratolesti.

Z tohto ročného životného cyklu prírody je naočarovaný aj ujo Jano. Ako horár dôverne pozná premenu prírody na rodnom Liptove od slnovratu po slnovrat. Rozhodol sa, že do nej zasväti i svojho mladého kamaráta, piataka Paľka, takisto milovníka prírody. Vopred si premyslel, ako Paľkovi počas celého roka predstaví

život prírody pri jednotlivých pochôdzkach liptovskými chodníkmi hôr, lesov a lúk. Všetko sa začalo v zime, keď sa Paľko na Silvestra zastavil u uja Jana, aby jemu i tete Marte, teda ujovej žene, zavinšoval všetko najlepšie v novom roku.

Vretenica severná odoláva aj chladnému počastu

Podjesenné lúky s bledoružovými kvietkami jesienky obyčajnej

Kuvičok vrabčí nevraživo zízajúci
na ľudského votrelca

„Dobre, že si prišiel, Paľko,“ vraví ujo po vzájomnom vinšovaní. „Iste si pamätáš, že sme sa raz rozprávali o tom, že budeme spolu spoznávať rozmanitosť našej prírody. A tak som hneď od Nového roka naplánoval naše spoločné výlety do lesných zákutí a lúčnych zátiší.“

Potom s Paľkom radradom prebrali naplánované výlety do lona veľkofatranskej prírody, lesných zákutí, horských chrbtov či dolín. Paľko bol od netrpezlivosti už celkom bez seba. Tešil sa na okamih, keď budú s ujom prvýkrát kráčať za tajomstvom prírody. „Bud' trpezlivý,“ usmieva sa ujo popod fúzy. „Hneď zajtra ráno začíname,“ dodáva, aby chlapca trochu upokojil.

Slnko dokáže robiť so snehom divy

V lese na Nový rok

Ročný kolobeh sa v prírode začína Novým rokom (1. januára). Vtedy býva obyčajne celá zahalená v bielom rúchu, najmä na horách. K ujoým nepísaným pravidlám patrí, že jeho prvé kroky v tento deň vedú do lesa, aby ho pozdravil v Teplej doline. Tentoraz do lesa zavíta spoločne s Paľkom. Preto sa zobudil skoro ráno, keď v doline podriemkaval ešte súmrak. Slnko práve farbilo čiapku

vrchu Rakytova na konci doliny do ružovkasta. Hoci sa mu z teplej postele nechcelo, ak nechcel sklamať Paľka, musel vyliezť. Podišiel k obloku a letným pohľadom mrkol na teplomer. Horko-ťažko v pološere odčítal teplotu – vonku bolo mínus 25 stupňov!

„To je Nový rok, ako sa patrí,“ zahundral si len tak popod nos, aby nezobudil svoju ženu. „Ktožehovie, či sa bude chcieť Paľkovi prísť na dnešnú prechádzku do lesa,“ vrel si, keď videl na stromoch poriadny srieň. Nestihol si však ešte ani zajesť, keď Brok začal radostne štekať.

Že by to bol nebodaj Paľko, preblesklo mu hlavou.

Podišiel k obloku, aby sa presvedčil, kohože to Brok tak pekne na Nový rok víta. A veruže to bol on.

„Dobré ráno a všetko najlepšie v novom roku,“ vyriekne chlapec ledva-ledva pomedzi skrehnuté pery.

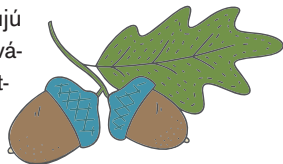
„Aj tebe, chlapče môj,“ odvetí usmiaty ujo Jano a už ho aj odvádza do vyhriatej kuchyne, kde v sporáku pukajú bukové triesky.

Ujo postavil Paľka k peci a hovorí mu: „Rozohrej sa, aby si mi tu neprechladol.“ Podal mu hrnček horúceho podbelového čaju.

Keď si Paľko z neho chlípil, cítil, ako sa mu postupne rozohrieva celé telo. Počkali ešte, kým slnko zišlo hlbšie do doliny a dvaja pútnici sa pustili novoročnou prírodou hore Teplou dolinou. Stromy nádherne zaodeté do hrubých kožuškov srieňa odrážajú snečné lúče, ktoré prebleskujú dovnútra lesa. Z drobulinkých snehových vločiek trúsi vánok zo stromov milióny trblietajúcich sa lampášikov všetkých farieb. Obaja sú týmto úkazom takí očarení, že stratia na chvíľku celkom reč. V lese je tichučko, dokonca

Zimná idylka pod Čiernym kameňom

Hlucháň hôrny so zvesenými krídlami
na zmrznutom snehovom pancieri

Orlešok hnedý si stavia viacero hniezd. V jednom vychováva mláďatá a v ostatných len prespáva. Hniezda stavajú iba samčeka.

nepočuť ani len sýkorčie zapípanie. Odrazu sa však nad skrz-naskrz zamrznutým potokom ozve predsa len nejaký operenec. Hlasitý kovový spev prezradil speváka.

„To je predsa oriešok,“ rečie Paľko.

Ujo Jano prikývne a pohoťovo dodá: „Tak toto je skutočný hrdina. Tam pod naviatym snehom nad potokom, kde prespáva, môže byť aj takých tridsať stupňov pod nulou a jemu je aj tak do spevu.“

Ešte hodnú chvíľku si prezerali neposedného orieška, ktorý poskakoval po koreňoch a sledil po nejakej skromnej poživni. Potom sa pobrali ďalej do doliny, aby pozdravili aj tie najodľahlejšie časti ujoľho horárskeho úseku. Ako vystupovali stále vyššie, na slnku bolo

stále teplejšie, až kým neprišli k horskej chate. Dohodli sa, že si dajú oddych a zjedia pripravené chlebičky.

Paľko je prekvapený, že tu vysoko pod Rakytovom je oveľa teplejšie než dolu v doline. Akosi sa to nezhoduje s jeho vedomosťami, ktoré nadobudol na zemepise, že s nadmorskou výškou teplota vzduchu klesá. Ujo Jano mu však túto zvláštnosť vysvetlil: „Keď teplota narastá súčasne s tým, ako stúpame vyššie k modrej oblohe, hovoríme tomu inverzia.“ Paľko aj vďaka inverzii vôbec nemal dojem, že je prvý január. Skôr naopak, všetko pripomínalo prvý jarný deň. Sýkorky, brhlíky, kôrovníky, hýle, ba i krivonosy, po ktorých nebolo v mrazivej doline ani chýru, ani slychu, tu v teplom povetří veselo spievali svoje pesničky. Ako si tak dvaja novoroční vinšovníci vychutnávali pôžitok z pobytu v prírode, odrazu sa neďaleko nich zjavil rys. Kráčal pomaly, akoby lenivo, zabárajúc sa do sypkého

Hlucháň hôrny sa v zime živí jedľovým alebo smrekovým ihličím

snehu a sledujúc pozorne okolie. Ujo Jano i Palko sedeli bez slova, nespúšťajúc oči z krásnej mačkovitej šelmy, až kým sa im nestratila za kulisami bukov. Najmä pre Palka to bol neskutočný zážitok. Ujo Jano ho poučil, že ak chce v lese vidieť veľa zvierat, musí kráčať jeho chodníkmi ticho a zavše si aj sadnúť. Vtedy zvieratá človeka ťažšie spozorujú, takže on má možnosť uvidieť ich prvý.

Keď sa dostatočne pokochali novoročnými obrázkami, dali sa na zostup do doliny. Cestou k ujovej horárni zavinšovali ešte šťastný nový rok čriede jeleňov a laní, ktoré si pochutnávali v krmidle na sene pod Jedľovou. A na záver prvého výletu im hora ešte poslala darček – nad hlavou im preletel hlucháň. Ujovi to urobilo neobyčajnú radosť, lebo hlucháne sú jeho srdcovkou. Palko sa hlucháňovi tiež potešil, keďže tohto veľkého lesného vtáka uvidel na vlastné oči prvý raz. Dovtedy o ňom čítal len v knižkách. Keď zišli do doliny, znovu sa museli poriadne zababušiť, pretože okolo potoka mrzlo ako na Sibíri. Kým prišli k ujovej horárni, obom im zachodilo poriadne za nechty, hoci mali teplé rukavice.

„Teraz pôjdeš ešte na chvíľočku k nám. Troška sa zohreješ a až potom ťa pustím domov,“ navrhol ujo Jano.

Paľko prikývol. Ujov pes Brok ich zaňuchal už dávno predtým, ako ich zočil a už zďaleka na nich radostne štekal. Aj teta Marta vyšla z pitvora a prihovárala sa im: „Čo ste tam v tomto mrazisku mohli toľké časy robiť? Istotne ste do kosti premrznutí. Podte dnu, urobila som lipový čaj s medom. Ten vás rozohreje.“

Keď jej potom rozprávali, že hore pod Rakytovom bolo skoro tak teplo ako pri sporáku, nechcela im veriť. Pri dúškoch bylínkového čaju im rozkrojila i chrumkavý meteník. Keď sa Paľko rozohrial, vypravadili ho horárovci domov. Prišiel šťastný a večer pri zaspávaní sa tešil na ďalšie vychádzky do prírody s ujom Janom.

Skoro by som bol zabudol. Viete, čo je to meteník? To je podomácky upečený chlieb, do ktorého sa dáva pri zamiesení cesta za dobrú hrst kyslej kapusty zo suda. Je to pochúťka, najmä keď vám mamka ku chrumkavému ružovému meteníku nakrája trocha klobásky či slaninky.

Novoročné holičatá krivonosov

Jeden zasnežený januárový deň prišiel Paľko opäť za ujom Janom. Boli dohodnutí, že popoludní pôjdu do lesa vyniesť seno do krmidiel pre zver. Ujo Jano vlastne ani nečakal, že Paľko v tej fujavici príde. Malý prírodovedec sa však nečasom nedal odradiť.

„Vieš, Paľko, v tomto počasí by sme k senníkom nevyšli ani prázdni, nieto ešte so saňami naloženými senom,“ začal ujo s vysvetľovaním. „Nie, nie, dnes zostávame doma,“ dodal. Paľko troška zosmutnel, lebo sa tešil na vychádzku do lesa. Pochopil však, že ujo má pravdu a zmieril sa s tým, že dnes nebude z výletu do zimnej prírody nič.

„Keď si však už tu, porozprávam ti príhodu, ktorú som zažil práve v takomto počasí,“ utešoval ho, chytiac chlapca okolo pleca.

Párík krivonosov smrekových pri klieštikovitom vylupovaní semenok zo smrekových šišiek v samom vrcholci koruny stromu

Paľko sa veľmi potešil a už bol samé ucho. Ujo Jano priložil zopár bukových polienok do sporáka, z ktorého sáľalo príjemné teplo. Teta Marta im uvarila tentoraz bazový čaj a aby im pri tom rozprávaní neškvákalo v žalúdkoch, rozkrojila im i voňavý koláč. Vtedy zavládla v kuchyni správna atmosféra na rozprávanie ujovo lesného príbehu.

„Stalo sa to raz na Nový rok. Bola skoro taká metelica ako teraz. Aj snehu navälilo cez noc povyššie kolien. Horko-ťažko som vtedy vyšiel pod horu, kde sa k sebe túľilo zo dvadsať laní a päť jeleňov. Hoci som bol iba nejakých desať krokov od senníka, takmer som ho v snehovej chumelici nevidel. Miestami tak snežilo,

že len čo som vytiahol nohu zo snehu, už bola zasypaná čerstvými vločkami. No len čo som prešiel do ďalšej doliny, víchrica ustala a nastalo ticho. Na chvíľočku som sa uchýlil pod najbližší smrek s riadne ovisajúcimi vetvami, že si troška odpočiniem a vydýchnem. Do ticha sa ozvalo odrazu zvonivé „kip-kip-kip-kip“. Vedel som, že sú to krivonosy, ktoré sa akiste prišli hostiť na smrekových semienkach. V ten rok bola hojná úroda šišiek. Myslel som, že tam len hodujú a za chvíľku sú preč. Keď som tam však postával už dobrú polhodinku a krivonosy ešte stále „kipkali“, začalo mi to byť podozrivé. Vyšiel som spod smrekového rúcha a za golier sa mi zosypala poriadne chladná snehová sprcha. No, veľmi ma to nepotešilo, ale nestihol som byť mrzutý, lebo moju pozornosť zaujali krivonosy. V korune na jednej z mnohých šišiek som uvidel červenkastého samčeka. Snažil sa cez ľadovú škrupinku na šiške dostať k semienkam. Bola to veru poriadne namáhavá práca. Najskôr musel načať ľadový pancier. Keď sa

Samček krivonosý smrekového stráži samičku, sediacu s veľkou trpezlivosťou na znáške šiestich vajčiek

mu horko-ťažko podarilo zopár semienok predsa len vydolovať, zlietol o niekoľko metrov nižšie, kde sa mi stratil v hustej chvojine. Odtiaľ som započul známe tichučké hlásky, aké vydávajú mláďatá.

Hádam tam len nemá v tejto treskúcej zime hniezdo, pomyslel som si v duchu, čakajúc, čo sa bude diať ďalej.

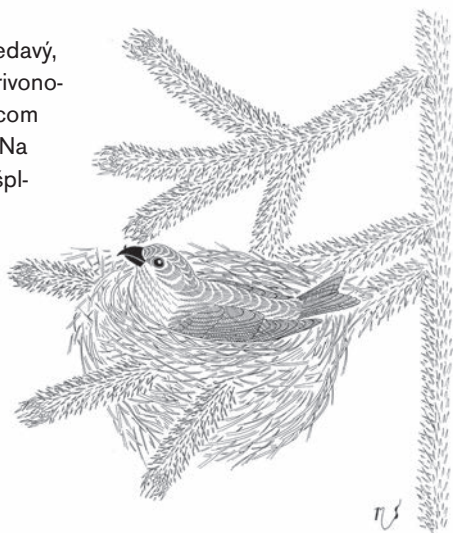
O malú chvíľku tehlovočervený samček vyletel z čečiny a usadil sa na vetvičke, kde si šikovne odštikol jednu šišku. Odletel s ňou na silnejší konár a pustil sa do jej spracúvania.“

„Čo sa dialo potom,“ prerušil rozprávanie nedočkavý Paľko.

Ujo Jano si upil z čaju. Podišiel k piecke, ponaprával žeravé uhličky, priložil a opäť si sadol k stolu, aby pokračoval.

„Potom samček znovu navštívil chvojínu, odkiaľ ku mne doliehali rovnaké tichučké zvuky. To som bol už presvedčený, že je tam ich kolíska. Ešte nikdy v živote sa mi dovtedy nepodarilo nájsť hniezdo tohto zvláštneho vtáčika, ktorý ako jediný z našich operencov zvykne zahniezdiť aj v zime.“

Bol som preto nesmierne zvedavý, ako v skutočnosti vyzerá také krivonosie hniezdo, ktoré musí v treskúcom mraze uchrániť maličké holiatka. Na smrek, kde bolo hniezdo, som šplhať nesmel, lebo by som vyplašil samičku a bolo by po chúlolistivých mláďatkách. Vyliezol som preto opatrne na susedný smrek. Na to štvranie nikdy nezabudnem. Ako som vystupoval hore, sypal sa mi za golier sneh z vetiev. Za košeľou som ho mal vtedy toľko, že by aj ruksak naplnil. Horko-ťažko som sa vyškríbal až na úroveň vetvičiek, odkiaľ som počul to tiché vtáčie pípanie. Keď som tam uprostred zasne-

Samička krivonosá smrekového zahrieva trpezlivo násadu v hrubostennom, zvnútra i zvonka kvalitne zateplenom hniezde, ktoré dokonale ochráni vajčička i holiatky pred chladom i prípadným mrazom